

סיכומים על-אודות עצי-פרי טרופיים וסובטרופיים בשנות

תש"ג ותש"ד

הקדמה.

בכרך כ"ג של "השדה" פורסמה סקירה על התפתחות הענף הזה בשנות ת"ש ותש"א, ובקיץ תש"ב הופיע (בהוצאת "ספרית השדה") הספר "גידול עצי פרי טרופיים וסובטרופיים חדשים בארץ-ישראל", הכולל את כל החומר בשאלה זו, שנמצא בידי כותבי הסורים האלה עד לאביב 1942. מאז עברו למעלה משתי עונות נוספות, ומורגש הצורך לסכם את הפרטים שנרשמו בקשר להתפתחות העצים הנ"ל. במאמר זה מסוכמות התצפיות החדשות — מעונת הפריחה באביב 1942 ועד גמר הקטיף של האבוקדו באביב 1944.

המצב במטעים ובחלקות-הנסיון; שיווק הפרי ומהלך הנטיעה החדשה.

על המצב בנטיעה הקיימת ועל התפתחותה של הנטיעה החדשה בשנתיים האמורות השפיעו שני גורמים — אחד לחיוב ואחד לשלילה. השפעה חיובית, לשיווק הפירות הסובטרופיים ופיתוח שטחי מטע חדשים של עצים אלו, היה למחסור בחמרי מזון ששרר בארץ, וביחוד למחסור במצרכי-מותרות, — המצטיינים באיכותם ובכוח-משיכתם את עין הקהל. כל תנובת גנותינו נמכרה בקלות ובמחירים גבוהים מאד, והתענינות הקהל בפירות החדשים היתה רבה למדי. בעיקר מבוקשים היו פירות האבוקדו והמנגו, ואפשר לומר, ששני מינים אלה, לפחות, חזרו ורכשו באופן מוחלט את שוקי הארץ. שיווק נוח זה, וביחוד המחירים הגבוהים שנתקבלו — גרמו, כמובן, להתענינות רבה גם בקרב הנוטעים, ובעיקר בתוך חוגי הפרדסנים, ואלו שטחים בגודל בינוני (ועפ"י רוב 2 המינים שנזכרו לעיל), ניטעו באיזור החוף, מסביבת רחובות עד סביבת חדרה-כרכור. בדרך-כלל מכרו בעלי המשתלות את כל שתיליהם (ולפעמים גם את הבלתי-ראויים), ואפשר להגיד, שחוסר זרעים ושתילים-מוצלחים, או מחירם הגבוה, עיכבו את הרחבת הנטיעה. כל הזמן הבענו את דעתנו, שרצוי, כי התרחבות המטעים תיעשה בשיקול דעת, שאז ישנם סיכויים שתהיה מודרגת ובריאה, וע"י כך תאפשר לנו ללמוד ולחקור את

כל הבעיות הרבות, שטרם נפתרו. אבל לאור המצב הקיים, נראה לנו כרגע, שגדול יותר החשש לצמצום נטיעה מאשר להרחבתה ולהתקדמותה; כל זה מחייב, איפוא, לכונן תנאים מתאימים לעי-דודה של הנטיעה, שתתפתח ותתרחב.

השפעה שלילית — ולעתים קרובות מכרעת — השפיע המחסור החמור בידים עובדות, שרישומי הורגש בעיקר במשקי העובדים. זוהי הסיבה, שבישובי הקיבוץ והמושב לא התפתח ענף זה כראוי בשנתיים האחרונות, למרות התכניות שסודרו והדיונים המרובים שהתקיימו. שתי תוצאות שליליות היו לדבר: מצד אחד לא נטעו חלקות חדשות אלא בשטחים מצומצמים מאד; ומצד שני — אף הטיפול במטעים הקיימים היה, במקרים רבים בלתי מספיק בהחלט. מצערת העובדה, שרבות מן החלקות להסתכלות, אשר הוקמו במשקים לפני שנים אחדות, ברוב אזורי הארץ, הוזנחו במידה כזאת — שאפילו מסקנה שלילית אין להוציא מהן (כלומר: שאין צורך לערוך עוד נסיון במקום במין מסוים). לעומת זה ישנן אילו חלקות, שהודות לטיפול הדרוש שקיבלו — נתנו תוצאות טובות, ובעליהן יכלו לבחון את מידת הצלחתן, ולאור הנסיון ידעו כבר כיצד להחליט — מה מן הסוגים החדשים שיש לנטוע ומה לא.

ישנן תכניות לנטיעה נסיונית נוספת באזורי ההתישבות החדשים — בית-שאן, החולה והנגב — אולם תכניות אלו, בדרך כלל, טרם בוצעו. אנו מוכנים, כאז וכתמיד, לעזור למשקים בענין זה, אבל לכך דרושה קביעות והתמדה בעבודה, שאם לא — לשוא יהי עמלם של שני הצדדים.

המחלקה למטעים של התחנה לחקר החקלאות קיבלה על עצמה, החל משנת 1942, את הדאגה להתפתחות הענף החדש, ע"י טיפוח מספר מינים באילו אזורים, שהושלם בהם שלב האיקלום; ואכן, כאחת מפעולותיה הראשונות — ניטע באביב 1942 מטע "מנגו" ברחובות, לשם בירור הבעיות של הפנה והזן. המטע של ארגון מגדלי הפירות במשמר-השרון, — הכולל חלקות מנגו, אבוקדו,

(ב) השפעת האקלים בשנתיים האחרונות. הטמפרטורות הגבוהות באביב ובראשית הקיץ בשנת 1942 גרמו לחניטה טובה ולהבשלה מוקדמת של הפירות. לעומת זה, בשנת 1943, גרמו הטמפרטורות הנמוכות של האביב להבשלה מאוחרת מאד של הפירות, אבל בניגוד להשערותינו, לא גרמו להפחתת החניטה. אם נשווה את הממוצע של הטמפרטורות החדשיות בירחים מרץ-אפריל-מאי-יוני, בשש השנים 1938-1943, — עם קטיפי הפירות בתקופותיהם השונות, נמצא שיש קורא-לאציה (חס-גומלין) הדוקה מאד, בין הטמפרטורות להבשלת הפרי: כשהטמפרטורות בחדשים אלה גבוהות יותר — מבכירים פירות המנגו. השנים 1940, 1941, 1942 הצטיינו בטמפרטורות גבוהות ובהבשלה מוקדמת; השנים 1938, 1939 היו בינוניות, ואילו השנה 1943 התבלטה בטמפרטורות הנמוכות שלה ובהבשלה המאוחרת שבה.

(ג) זנים ויבוליהם.

בקשר לאיכותם של הזנים הנזכרים בספרי — לא נשתנה דבר. אמנם נמצאו אילו עצים-זריעים חדשים, שניכרו בתכונותיהם המיוחדות, אבל עדיין מוקדם לצייןם. שני זנים חדשים, שהוכנסו מחוץ לארץ, התחילו להניב פרי ושניהם עושים רושם טוב, אבל מובן, שמסקנות נוכל להסיק רק לאחר בדיקות ממושכות. האחד הוא הזן המצרי „מיס-תיקא“ הנמצא בתחנת הנסיונות של הממשלה בצריפין (סרפנד), והשני הוא הזן הפלוריד „פי-צנסון“, הנמצא בגן האיקלום ברחובות.

היבולים של העצים-הזריעים בגן-האיקלום ברחובות הגיעו בשנתיים האמורות לרמה חדשה, כפי שנראה בטבלה מס' 1, שהיא המשך הטבלה מס' 10 שבספרי. היבול השנתי הממוצע לעץ, מששת העצים המבוגרים (מגיל 6 עד 13 שנה), היה 60 ק"ג.

טבלה מס' 1. יבולי עצי „מנגו“ זריעים, בשנתם 12-13

מספר העץ	יבולים בק"ג		סה"כ 8 שנים	ממוצע לשנה	שנים שיכול		
	1942	1943			1941	1942	1943
1.13	43	128	295	37	2	2	4
9/5 14	112	67	379	47	4	2	2
6.14	137	101	594	74	7	1	0
7.14	145	146	552	69	4	3	1
12.14	89	275	697	87	5	0	3
סה"כ 6 עצים	638	784	2896	362	26	10	12
ממוצע לעץ	106	131	483	60			

בתחשב בתכונות הטובות של הטיפוסים 9.5/14 ו-7/14, הוחלט להמליץ על רבויים בתור זנים, ולשם כך לכנותם בשמות. לפי זה נקרא להבא הטיפוס 9.5/14 בשם „פרופ' ורבורג“, והטיפוס 7/14 בשם „ד"ר רופין“. בשמות אלה נקראים עצים מורכבים ברכב אוריגנלי של עצי גן-האיקלום ברחובות ועצים-זריעים, שלאחר בירור קפדני יתגלו

אפרסמון ואנונה, — ניטע אף הוא בשיתוף עם התחנה לחקר החקלאות. כן נטעו במקוה-ישראל שטחים ניכרים של אבוקדו ומנגו.

האקלים ברחובות בשנתיים הנדונות.

(סקירה כללית: בפירוט המינים להלן — חוזר השפעת האקלים על כל אחד מהם לחוד).

חודש אפריל וראשית מאי 1942 הצטיינו בדרך כלל, בטמפרטורות גבוהות ובלחות נמוכה, וחמסינים רבים וקשים שררו בתקופה זו. משמונה במאי ועד שלושים ב, היו הטמפרטורות בינוניות ונוחות מאד. בתחלת יוני היו שוב חמסינים קשים. הטמפרטורה הממוצעת בשלושת החדשים אפריל-מאי-יוני היתה גבוהה ב-1.3 מעלות מן הממוצע שבשנות 1938/41; במחצית השניה של 1942 לא נראו תופעות קיצוניות.

המחצית הראשונה של שנת 1943 הצטיינה בטמפרטורות נמוכות מהרגיל. הממוצע של החדשים ינואר-פברואר-מרץ היה ב-1.3 מעלות נמוך מן הממוצע שבשנות 1938/41, ורק ביום האחרון של חודש מרץ הגיעה הטמפרטורה בפעם הראשונה באותה שנה ל-28 מעלות. בחדשים אפריל, מאי ויוני היה מספר החמסינים קטן מאד, וגם עצמתם לא היתה רבה. לא נרשמה טמפרטורה שלמעלה מ-38 מעלות, והלחות היחסית לא ירדה מתחת ל-12%. הטמפרטורה הממוצעת של שלושת החודשים של השנים 1938/41. חדשי הקיץ היו חמים במקצת מהרגיל, אבל הטמפרטורה של שלושת החדשים יולי-אוגוסט-ספטמבר היתה בדרך כלל קבועה ושווה כמעט במשך כל השנים. חדשי הסתיו של שנת 1943 היו חמים ושחונים מאוד. הטמפרטורה הממוצעת של אוקטובר-נובמבר-דצמבר עלתה ב-2.4 מעלות על הממוצע שבשנים 1938/41, אבל לתופעה זו לא היתה השפעה ניכרת על העצים הסובטרופיים, שסידורי השקאתם היו טובים, פרט למקרה אחד. אילו עצי מנגו פרחו בסתיו, ואחד מהם גם עשה פירות מספר שהתפתחו עד לגודל נורמלי, פחות או יותר, אבל לכלל הבשלה לא הגיעו.

עצי-פרי סובטרופיים למיניהם

1. מנגו.

(א) אזוריות בקשר לאקלים וקרע.

התצפיות של השנתיים האחרונות חיזקו את הסיכוי, שתנאי גידולו של המנגו באדמות הקלות, בדרום איזור החוף, הנם קרובים מאד לאופטימום. סיכוי זה נעשה מסופק יותר, ככל שהקרע כבדה ומקומה צפונה יותר. אין ספק, שהמנגו לא יצליח באדמות סידיות, ואם כי אין עוד לקבוע באופן בדויק את יכולת הקיום שלו בהן, יש לשער, שהמידה היא פחות מ-20%, אמנם, עצי המנגו בכנרת הניבו פירות, וגידולם היה לא רע, אבל מוקדם עדיין להחליט, אם תוצאות אלו מבטיחות הצלחה משקית.

ט ב ל ה מס' 2. יבולים ממוצעים לעץ (בק"ג) של
11 מורכבים

חון	ה ש נ י ם							
	הכרית 1938	שכרית 1939	שכרית 1940	שכרית 1941	שכרית 1942	שכרית 1943	ממוצע 5-10	ממוצע 5-8
הָרֶן	32	26	45	20	36	84	41	31
סַגְרָשָׁה	24	25	43	38	79	43	42	33
סַבְרוּקָה	16	1	21	16	77	76	35	14
דָּבִיָּה	17	18	5	0	53	41	22	10
מִלְגֻבָּה	10	8	11	1	33	64	21	8
גִּזְרָה	8	4	10	1	19	70	19	6
פֶּאֶרִי	8	7	20	2	34	30	17	9
בְּרָמִי	0	9	12	1	33	0	9	6
נִילָם	1	3	20	1	18	13	9	6
גִּזְלָק	0	5	10	3	21	0	7	4
נֶדְזָג	0	1	8	0	24	1	6	2
6 עצי זריעה	3	19	25	47	47	54	31	24
	50							

התקופה, לעומת "מברוקה", שעלתה לגדולות רק בשנתיים האחרונות. אם נסתכל ביבולים של שנתיים אלה בלבד, נמצא, שישנם עוד שלושה זנים מורכבים — "מולגובה", "דביה" ו"גונדו" — המפגרים רק מעט לעומת הזריעים, אלא בהתחשב באיכותם המשובחת — ביכולתם להתחרות בהם ללא כל ספק. (המשך יבוא).

ד"ר חנן אופנהיימר

התחנה לחקר החקלאות,

המעבדה להשבחת צמחי מטע וגן, רחובות.
נובמבר 1944.

כשנים בכל תכונותיהם לשני הטיפוסים הנ"ל. אין לקרוא בשמות אלה עצים צעירים, שגידולם מזרעיהם של הזנים הנ"ל, לפני הנבת פריים ובדיקתו, כמו שאין לקרוא עצי-תפוחים בשם הזן שממנו נלקחו הזרעים. אבל מותר לציין במשתלה, ששתילים מסוימים הנם מזריעי הזנים האלה, ולהדגיש, שישנם סיכויים לא מועטים — שיתנו פירות שוים לשל עץ האם. העצים המורכבים בגן-האיכלום ברחובות הגיעו לעונתם העשירית, וזה דורש ומצדיק את מבחן פוריותם. היבול השנתי הממוצע לעץ (והכונה ל-11 עצים מחמשת הזנים הטובים ביותר) מן עונתם הרביעית עד לעונתם העשירית — הוא 29 ק"ג, וכך משתנה בדיוק עם הכמות המקבילה של 6 עצים-זריעים, שהיתה 28 ק"ג. אפשר איפוא להגיד, בודאות, שעד לשנתם העשירית, טובים היו היבולים של העצים-הזריעים, ויבולי העצים-המורכבים (מזנים מוצלחים) יהיו שוים להם פחות או יותר. כפי שאנו רואים מהטבלה מס' 1, חלה עליה נוספת, גדולה מאד, ביבולם של העצים הזריעים — עם התבגרותם, ולפי שעה לא נוכל לדעת בבירור, אם נזכה לעליה מקבילה כזו גם ביבול העצים המורכבים.

בטבלה מס' 2 מפורטים היבולים (בק"ג לעץ) של 11 זנים מורכבים, מן עונתם החמישית עד עונתם העשירית. בהשוואה ליבולים הממוצעים של 6 העצים-הזריעים, והיבולים השנתיים הממוצעים לעץ בכל שש העונות ביחד, של העונה החמישית ועד השמינית ושל העונה התשיעית והעשירית.

מטבלה מס' 2 מתברר, ששלושת הזנים "סאנ-דארשה", "האדן" ו"מברוקה" — עצים מורכבים — יבולם הממוצע במשך שש העונות עלה על זה של העצים-הזריעים. שני הראשונים הצטיינו בכל